

ערב הסעודית וסוריה: חישוב מסלול מחדש?

יואל גוז'נסקי וכרמית ולנסי | 7 ביולי, 2021 | גיליון 1494

מדינות ערביות מרכזיות, בראשן ערב הסעודית, היססו עד כה לנרמל את יחסיהן עם משטר אסד, כששיפור יחסיהן עם המשטר מותנה בהתקדמות הפתרון הפוליטי במדינה על בסיס החלטת 2254 של מועצת הביטחון. אולם, על רקע כניסת הנשיא ביידן לבית הלבן והתנהלותו המואצת של המשא ומתן בין הממשל האמריקאי לאיראן ניכרת אפשרות לשינוי בעמדת ערב הסעודית כלפי סוריה, בהמשך לדיווחים על מגעיה עם איראן. חידוש היחסים עם משטר אסד אמור לסייע למדינות ערביות לקנות השפעה על המשטר הסורי וכיוון מדיניותו וכך לאזן את כוחה של איראן בסוריה ולצמצם ולו במעט את השפעתה במדינה. על אף הספקות אשר לתוחלת של צעד דרמטי זה שעלול לאתגר את הממשל האמריקאי, נרמול היחסים בין ריאד לדמשק עשוי להשפיע על הארכיטקטורה האזורית ולשרת את האינטרסים של המבקשים לבלום את השפעת איראן בסוריה, ובראשם ישראל.

במארכ האחרון צוין עשור למלחמה בסוריה. על אף ניצחונו לכאורה של בשאר אל-אסד במלחמה בסיוען של איראן ורוסיה, סוריה היא מדינה מפורקת. אסד שולט בכ-60 אחוזים בלבד משטחה, המשבר הכלכלי הפוקד אותה אך מעמיק ואין אופק להסדר פוליטי בעתיד הנראה לעין. במובנים רבים, המשבר בסוריה הוא "קונפליקט קפוא". ברם, בחודשים האחרונים ניתן לזהות שינוי בנוגע ליחסי מדינות ערב הסוניות עם סוריה. בתחילת מאי דווח כי משלחת סעודית בראשות ראש המודיעין ח'אלד חמידאן [ביקרה](#) בדמשק ונפגשה עם אסד וראש המודיעין הסורי, הגנרל עלי ממלוק – פגישה ראשונה מסוגה. על-פי הדיווח סוכם על אודות פתיחת השגרירות הסעודית בדמשק כצעד ראשון בנרמול היחסים, שאחריו תעלה הצעה לצירוף סוריה לליגה הערבית. בסוף אותו החודש [הגיעה](#) לערב הסעודית משלחת סורית לביקור הפומבי הראשון מאז 2011, בראשות שר התיירות הסורי, מחמד מרטיני.

לאורך שנות המלחמה בסוריה רבות ממדינות המפרץ רצו בנפילת משטרו של אסד וחלקן אף פעלו אקטיבית לשם כך, בעיקר באמצעות תמיכה צבאית וכלכלית בארגוני מורדים. למעשה, עד לאחרונה ניתן היה לחלק את מדינות המפרץ על-פי גישתן לסוריה לשלושה מחנות מרכזיים:

- **המשלימות עם משטר אסד** - החלוצות בין מדינות ערב לחדש את יחסיהן עם משטר אסד היו איחוד האמירויות ובחריין. זאת למרות שתמכו באופוזיציה לאסד

בתחילת מלחמת האזרחים במדינה. איחוד האמירויות פתחה את שגרירותה בדמשק בדצמבר 2018 והיא אף מסייעת כלכלית למשטר ופועלת, עם מצרים, גם כדי להחזיר את סוריה של אסד לליגה הערבית. באוקטובר 2020 החזירה גם עומאן את שגרירה לדמשק. סביבת העסקים הנוחה של איחוד האמירויות (דובאי) נותרה מקור משיכה לאנשי עסקים סורים לאורך המלחמה והיא רואה בשיקום סוריה הזדמנויות כלכליות ניכרות עבורה. בשל כך, היא [יצאה נחרצות](#) נגד "חוק הקיסר" האמריקאי, המקשה על אנשי עסקים אמירים לפעול בסוריה. מגפת הקורונה סיפקה לאבו-דאבי - שמאז 2012 העבירה לסוריה [מעל 530](#) מיליון דולר לצרכים הומניטריים - הזדמנות להעמיק את הסיוע ולהעביר משלוחי מזון, ציוד רפואי וחיסונים לנגיף. יורש העצר והשליט בפועל של איחוד האמירויות, מחמד בן-זאיד, אף שוחח עם אסד, התחייב לסייע במאבק בקורונה והצהיר ש"[סוריה ועמה לא יישארו לבד](#)".

- **המתנגדות למשטר אסד** - מבין מדינות ערב, קטר, שתמכה בתחילת מלחמת האזרחים במורדים אסלאמיסטים קיצונים, נותרה, לפחות רטורית, [ניצית](#) כלפי משטר אסד, שוללת הידברות עמו וטוענת כי השיקולים המוסריים-משפטיים בעיקר, שבגינם סולקה סוריה מהליגה הערבית ב-2011, עדיין בתוקף.

- **היושבות על הגדר** - יתר המדינות הערביות, ביניהן ערב הסעודית וכווית, היססו עד כה לנרמל את יחסיהן עם משטר אסד והעדיפו לשבת על הגדר ולעקוב אחר ההתפתחויות. הן התנו את שיפור יחסיהן עם המשטר בהתקדמות פתרון פוליטי במדינה על בסיס החלטת 2254 של מועצת הביטחון. בעוד שבכווית לא נצפה שינוי, ניכר שינוי אפשרי בעמדת ערב הסעודית כלפי סוריה. על אף סימני השאלה אשר לתוחלתו של צעד דרמטי זה, נרמול היחסים בין המדינות בעיתוי הנוכחי עשוי לשרת את האינטרסים של שני הצדדים.

אסד מתמודד עם משבר כלכלי חסר תקדים ונעדר יכולת לשקם את המדינה מהריסותיה. מי שהצילו את משטרו - רוסיה ואיראן - אינן יכולות לסייע בתקציבים הדרושים לשיקום כלכלי; ארצות הברית ומדינות אירופה אינן מתכוונות לסייע לשיקום כל עוד לא יוטמעו רפורמות פוליטיות וחברתיות משמעותיות (ברוח החלטת 2254). מדינות המפרץ הפכו לכן מקור רלוונטי יותר להקלת המשבר הכלכלי ולהזרמת כספים לשיקום. מעבר לכך, אסד פועל במרץ להשבת סוריה לליגה הערבית ולחזק את מעמדו בעולם הערבי, בעיקר לאחר ניצחונו בבחירות לנשיאות (שאמינותן מפוקפקת) במאי, ולכן זקוק ללגיטימציה ערבית לשלטונו. הוא מבקש גם לשפר את יכולת התמרון שלו מול איראן ורוסיה וחזוק יחסיו עם מדינות ערב ובעיקר הכרה מצדה של ערב הסעודית אמור לשרת צורך זה.

ועדיין, שאלת הלגיטימציה של משטר אסד נותרה קריטית מבחינת מדינות המפרץ בפרט ומדינות ערב בכלל, שכן אינן רוצות להצטייר כמכשירות את שלטונו. אולם, נראה שבהדרגה מחלחלת בקרבן הבנה כי יש ביכולתן להשפיע ולו במעט על המתרחש בסוריה, ובעיקר לקזז

את המעורבות האיראנית במדינה, ולכן עליהן לאמץ מדיניות פרו-אקטיבית. מדינות ערב מבקשות להימנע מהטעות שעשו ב-2003 בעיראק בהותירן את הזירה למעורבות איראנית גוברת. בסוריה הן מבקשות לקנות השפעה על מדיניות המשטר, לאזן את כוחה של איראן ולצמצם את השפעתה וכן להגביל את ההשפעה הטורקית-קטרית במדינה.

הכניסה של ביידין לבית הלבן והמשא ומתן המואץ שמתנהל בין ארצות הברית לאיראן בנושא הגרעין הם המחוללים המרכזיים של תהליך שתוצאתו, בראיית מדינות ערב, עלולה להיות שינוי לרעה במאזן העוצמה האזורי עקב חיזוק מעמדה של איראן. למדינות המפרץ יש אינטרס ברור להפחית מתיחות אזורית, לצמצם נזקים ולבסס השפעה היכן שניתן – לרבות בסוריה.

משמעויות לישראל

יכולותיהן הכלכליות הניכרות של מדינות המפרץ מעניקות להן מנוף השפעה לא מבוטל כלפי משטר אסד עצמו, כלפי צדדים שלישיים – יתר מדינות ערב, המעצמות ואף כלפי ישראל. למעשה, חימום היחסים האפשרי בין משטר אסד לערב הסעודית טומן בחובו מספר משמעויות עבור ישראל.

לאורך השנים נדונה האפשרות של התקרבות של המדינות הסוניות לסוריה כאמצעי להחלשתה של אחיזת איראן במדינה. היות איראן איום משותף לישראל ולמדינות הסוניות הייתה גם ברקע הנורמליזציה בין ישראל לחלקן, שמבחינת ישראל נראתה גם כהזדמנות לתקוע טריז בין סוריה לבין איראן. זאת, במסגרת אפשרית של הכרה ערבית בשלטון אסד וסיוע מפרצי כלכלי לסוריה תמורת צמצום הנוכחות האיראנית, ואולי אף סילוקה מסוריה. יעד צנוע יותר שעשוי להתממש במסגרת היחסים החדשים שכוננה ישראל עם איחוד האמירויות (ויתכן שבהמשך גם עם ערב הסעודית) הינו יצירת גשר להעברת מסרים למשטר הסורי.

אולם, מבט מדוקדק יותר בדינמיקה האזורית מצביע על מורכבותו של המצב. במקביל לדיווחים על אודות המפגשים הסעודים-סורים, מתרבים גם הדיווחים על [הפשרת היחסים בין איראן לערב הסעודית](#). כך שיותר ממשחק סכום אפס (מפרציות וסוריה נגד איראן) נראה כי ערב הסעודית מגדרת סיכונים מול שלל זירות, כולל באמצעות מגעים עם איראן. זאת, נוכח העניין האמריקאי לצמצם את נוכחותה הצבאית באזור ולהגיע עם איראן להבנות, שאם יושגו ישתנה מאזן הכוחות האזורי לרעת מדינות המפרץ.

אם לשם מכוונת האסטרטגיה הסעודית, יש לכך השלכות משמעותיות על ישראל. התקרבות מפרצית-איראנית עלולה לפגוע במאמצי ישראל לגבש מול איראן חזית אזורית ולבודדה. בעוד שאיראן ומדינות המפרץ עשויות לקדם הסכמות ופשרות ביניהן, האיום האיראני נגד ישראל יוותר על כנו ואף יגבר אז. אף ייתכן כי איראן היא המאפשרת את פתיחת הדלת לסעודיה בסוריה על מנת להעמיק את אחיזתה שם, גם בהתבסס על השקעות סעודיות שימנעו את קריסתה של סוריה ויצעידו אותה במסלול השיקום.

לפי שעה, הדיאלוג בין ערב הסעודית לסוריה נמצא בתחילתו. יודגש, לא ברור כיצד איראן רואה את חימום היחסים בין מדינות ערב לסוריה, האם כלל יש לה אינטרס בהתקרבות ביניהן ועד כמה הסעודים מוכנים להשקיע תשומות פוליטיות וכלכליות בסוריה. אלא שבכל מקרה, על ישראל לנצל את אווירת הנורמליזציה בינה לבין מדינות באזור ולנקוט פרו אקטיביות מול מדינות המפרץ על מנת לקדם עימן חזית מגובשת שתאתגר את החתרנות האיראנית. זאת, במקביל להמשך המחשת כוח ההיזק הצבאי שלה בסוריה (בין היתר באמצעות המשך המב"מ) על מנת לא להישאר מחוץ למשחק במקרה של שינוי בעייתי מבחינתה בארכיטקטורה האזורית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט